

Filosofene

//

//]]]]> //]]>

BOKUTDRAG: I boken *Filosofene* dykker Svante Nordin dypt ned i det 20. århundrets filosofiske materie. Salongen har gleden av å publisere innledningen til verket, som nå utkommer på norsk.

Av Svante Nordin, professor i idé- og lærdomshistoria ved Lunds universitet

Filosofi er ikke en lære, men en virksomhet. Det mente Ludwig Wittgenstein. Det er ingen tvil om at det er noe riktig i dette: Gjennom det de sier og skriver, handler filosofene. Ordene deres er handlinger. De griper inn i en situasjon eller en hendelse. Hos de viktige filosofene kan man alltid

skille ut en dagsorden, mer eller mindre tydelig, mer eller mindre bevisst, mer eller mindre velartikulert – men alltid til stede. Det er et formål, en retning, et prosjekt. Filosofen intervenserer gjennom filosofien sin i en pågående debatt, ut fra en situasjon som han eller hun vil endre. Filosofien er alltid polemisk, diskuterende. Begrepene har en brodd. Filosofen demarkerer, avgrensner seg mot noen ting, men ikke mot andre. Her finner man en tolkning av virkeligheten i kamp med andre tolkninger. I filosofien handler det om reglene for debatten og det å søke kunnskap. Men reglene styrer trafikken. Den som bestemmer reglene, bestemmer i en ikke uvesentlig grad diskursen.

Tanke og liv

Filosofenes liv og tanker er derfor ikke så atskilte som de selv iblant hevder. En filosofisk dagsorden er et personlig anliggende, bak den banker det et hjerte. Eller som Erik Gustaf Geijer uttrykker det – all filosofi er «en bekännelse; emedan all lära är dunst, som ej tillika är en bekännelse». Men denne innsikten berører ikke bare filosofens biografi. Den berører i like høy grad innholdet av tekstene hans. Man har ikke forstått en filosofisk tekst korrekt hvis man ikke har forstått formålet, poenget, hvor forfatteren vil. Tolkningen av teksten må inkludere forståelsen av den handlingen teksten utfører. Å fortolke en filosofi innebærer også å gjennomskue dens mål og strategier. Dette innebærer ikke at det er noen motsetning mellom en logisk og en innholdsmessig tolkning.

Filosofens argumenter må forstås som trekk i et spill. Dette spillet har regler. Å bryte med logikken er å tape spillet.

//]]]]> //]]>

Men de ulike trekkene må også forstås ut fra posisjonene på brettet og ut fra formålet. I en selskapslek er det vanligvis klart hva som utgjør tap og seier. Filosofien er enda mer spennende. Der inngår makten over reglene i spillet selv. Bare filosofens egen dagsorden avgjør hva som er en seier, og hva som er et tap (slik det også er i politikken eller i et militært felttog). Logikken ligger bak, men ingen filosofisk argumentasjon er bestemt utelukkende av logikken. Den bestemmes også av formålet, hvor tenkeren vil. Definisjoner, distinksjoner, nye begreper, tankeeksperimenter, tekniske grep og manøvrer er underordnet dette formålet, de inngår i spillet. Det betyr på ingen måte at spilleren jukse. God filosofi vil vinne, men ikke jukse (selv om motstanderne iblant kan mene det).

Selv om filosofenes agenda ikke avgjøres av logikken, utøver den et press. Å unngå selvmotsigelse er en målsetting, men ikke den eneste. Forsøk på å unngå konflikt mellom to posisjoner bunner tvert imot ofte i filosofens vilje til å innta begge. Den enkleste metoden – å ofre den ene posisjon – er ikke aktuell, så da må man finne mer innviklede strategier.

Det filosofiske spillet

Hvordan teller man poeng i det filosofiske spillet? Dette er for det meste avhengig av situasjonen, både den filosofiske og utenomfilosofiske. Hvis noen kunne vise at resonnementet til en middelaldersk skolastiker stred mot kirkens lære, hadde han tapt. Noe slikt måtte han for enhver pris unngå. Hvis en moderne filosof kommer i konflikt med en vedtatt naturvitenskapelig teori, nærmer nederlaget seg. Det gjelder å manøvrere seg unna. En marxistisk filosof vil unngå å motsi Marx, en thomistisk filosof å motsi den hellige Thomas. Men reglene er som sagt ikke urokkelige. Iblant går filosofenes dagsorden nettopp ut på å endre disse reglene og dermed gjøre nye argumenter og debatter mulige. Vi kan ikke forstå tekstene deres uten å forstå situasjonslogikken. Vi må også forstå spillet mellom de ulike dagsordenene som kolliderer med hverandre. Filosofi er dialog, argumenter og motargumenter, strid og polemikk, hypoteser og feilslutninger.

Vil man forstå filosofi, må man gjøre det på en svært konkret måte. Filosofiske teser og argumenter kan ikke løftes ut av sammenhengen. De kan bare forstås ved hjelp av en situasjonslogikk. De talehandlingene de utgjør, må tolkes ut fra tid og rom – og ut fra filosofens personlige dagsorden.

Slik skal den moderne filosofien, fra år 1900, tolkes i denne boken. Det kommer til å bli en rekonstruksjon av de konkrete historiske sammenhengene, i tid og rom, der filosoferingen utspilte seg, og om de viljene til sannhet og makt som ble brutt mot hverandre.

Det som kan sies om individuelle filosofer, kan ofte sies om filosofiske «skoler» eller grupperinger. Også disse utmerker seg ofte med en «dagsorden». Edmund Husserls elever – under oppmuntring fra mesteren – delte en dagsorden der man tok i bruk en «fenomenologisk» analyse. J.L. Austin ga sine elever i oppdrag å granske ordbruken på omdiskuterte områder, for eksempel ulike typer «redskaper» eller ulike former for unnskyldninger. Adolf Phalén ga doktorandene sine i oppgave å avsløre «dialektiske» begrepsbevegelser hos klassiske filosofer. De mest fremgangsrike filosofiske prosjektene var ofte de som også ga opphav til «forskningsprogrammer». Det er ikke urimelig å si at 1900-tallets to mest livskraftige filosofiske «retninger», fenomenologien og den «analytiske» filosofien, var nettopp de som hadde størst evne til å formulere en dagsorden som kunne sysselsette generasjoner av filosofer.

LES MER: [Fra et fenomenologisk perspektiv](#) • [Filosofiske skiljelinjer](#)

Filosofer er mennesker, men mennesker med en vilje til en tenkning som er gyldig, objektiv, upersonlig og evig. Brytningen mellom denne viljen til objektivitet, intersubjektivitet og evighet – og de subjektive og personlige omstendighetene som betinger og begrenser denne viljen, utgjør filosofihistoriens brennpunkt. De klassiske tekstene, begrepene og spørsmålene er stadig aktuelle.

Det kan også uttrykkes slik: En filosofisk dagsorden oppstår gjennom et møte mellom den filosofiske tradisjonen og en bestemt situasjon. Det er tradisjonen og filosofiens kanon som avgrenser hva som betraktes som «filosofi». Slik har det vært det siste drøye århundret, og slik har det vært tidligere.

Arven etter Platon

Vi kan ta den moderne filosofiens forhold til Platon som illustrerende eksempel. Bertrand Russell så seg selv, i det minste til tider, som «platonist» innen den matematiske logikken. Edmund Husserls «vesensskuen» hadde et åpenbart trekk av platonisme. Paul Natorp skrev en bok om Platons idélære betraktet som forgjenger til idélæren i Marburg-skolen. Martin Heidegger avsluttet sin beryktede rektortale i Freiburg i 1933 med et platonsitat. Hans-Georg Gadamer og Leo Strauss brukte mye av sin tid på Platon. Karl Popper og Gilbert Ryle skrev bøker om Platon. Iris Murdoch og Martha Nussbaum fant et utgangspunkt for sin egen moralfilosofi hos Platon. Jacques Derrida skrev en av sine mest berømte tekster om Platon.

Listen kunne forlenges nesten i det uendelige, og man kunne lage liknende lister for innflytelsen fra Aristoteles, Augustin, Descartes, Spinoza, Leibniz og så videre. De som har

fremstått som «filosofer», har vært skolert i den filosofiske tradisjonen. På tvers av alle motsetninger mellom ulike skoler og retninger har det eksistert en felles arv. «Filosofien» som sådan er ikke definert gjennom et forskningsområde, selv om man har forsøkt, men gjennom denne arven.

Samtidig har forholdet til den filosofiske tradisjonen i det siste århundret vært vanskeligere enn noensinne. Filosofien som vei til visdom, filosofien som kunnskapsform, har vært gjenstand for filosofisk selvrefleksjon siden Platon. Men på 1800-tallet inntreffer det en krise som har sitt opphav i de positive vitenskapenes stadig sterkere stilling. Hvordan kunne filosofien nå gjøre krav på å tilføre ny kunnskap? Burde man ikke ta et oppgjør med den tradisjonelle metafysikkens påstander? Spørsmålene ble arvet av 1900-tallets filosofer. Max Weber satte spørsmålstegn ved muligheten for teleologisk kunnskap om de ytterste målene i Platons forstand. Wienerkretsens logiske empirisme henviste til de empiriske vitenskapene som eneste kilde til kunnskap om virkeligheten. Heidegger gjennomførte sin «destruksjon» av den filosofiske tradisjonen. Derrida og andre fulgte opp med en «dekonstruksjon». Willard Van Orman Quine og Richard Rorty var, fra helt ulike utgangspunkt, like skeptiske til tanken om en spesiell filosofisk kunnskap.

//

//]]]]> //]]>

Denne skepsisen avspeiler et forhold til tradisjonen som moderniteten hadde underminert. «Historismens krise», som var aktuell allerede i siste tiårene av 1800-tallet, er ikke overvunnet, den har bare antatt nye former. Hvilken relevans har førmoderne tid, med sin religion, litteratur, kunst og filosofi, for det moderne mennesket fra Vesten? Lever ikke det moderne mennesket i en ny verden der de førmoderne problemstillingene er avleggs og snarere bør henvises til historiens skraphaug? Hører ikke Platon og Spinoza, akkurat som Homer og Dante, Paulus og Luther, Cæsar og Napoleon, hjemme i kuriosakabinettet, som rekvisita i underholdningsindustrien, men uten egentlig aktuell betydning? På den andre siden – har ikke også moderniteten hatt sine kriser? Er dens forutsetninger og idealer virkelig så åpenbare at de kan unnvære filosofisk refleksjon? Kan ikke moderniteten som sådan stilles for den domstolen den klassiske filosofiske tradisjonen utgjør?

Det siste drøye århundrets politiske og sosiale historie har gitt mange eksempler på modernitetens krampetrekninger. Den liberale, vestlige moderniteten har blitt utfordret gjennom to verdenskriger, gjennom kommunisme, fascisme og nasjonalsosialisme, gjennom kolonial og postkolonial erfaring.

Begrepets rolle

Filosofenes dagsordener har i stor utstrekning vært bestemt av disse hendelsene, av tiden og den romlige konteksten. Å filosofere i Tyskland i 1900, 1918, 1933 eller 1949 artet seg helt ulikt. Å filosofere i Russland i 1910 eller 1950 eller 1999 var ikke det samme. Det samme gjelder den intellektuelle situasjonen i Frankrike, Storbritannia, USA og de nordiske landene, selv om omveltningene der ikke har vært like dramatiske. Dette påvirker også den filosofiske tradisjonen.

Platon betydde noe annet for Natorp i 1902 enn for Heidegger i 1933 eller for Gadamer i 1960. Det Heidegger ville skape ved hjelp av Aristoteles i 1922, var noe annet enn det Eric Voegelin tok sikte på i 1957, Alasdair MacIntyre i 1984, Martha Nussbaum i 1986 eller det Axel Hägerström forsøkte å vise i sin avhandling fra 1893. Den klassiske filosofiens resepsjon og virkningshistorie avspeiler historien; historien tolkes av filosofene i den klassiske tradisjonens lys, samtidig som legitimiteten ved en slik tolkning stadig utfordres. I hver periode stilles spørsmålene til tradisjonen på en ny måte.

Hver tid konseptualiserer virkeligheten på sin egen måte; dette var noe allerede Hegel tok opp i filosofien sin. Nye begreper oppstår, gamle nytolkes eller forsvinner. Filosofien handler om de ytterste eller mest abstrakte grunnene for denne konseptualiseringen og rekonseptualiseringen. Den handler om begrepsliggjøringens strategier, konflikter, suksesser og fiaskoer.

De toneangivende filosofene blir de som klarer å sette begreper på virkeligheten. Det skjer i seminarrom og fagtidsskrifter, men også i en mer utadrettet og offentlig debatt. Resultatet får betydning for hvordan en tid oppfatter seg selv. Striden om de ledende begrepene blir en del av periodens selvforståelse.

LES OGSÅ: [Et forsvar for filosofiens egenart](#) • [Cassirer, Sartre og Østerberg](#)

//]]]> //]]>